

2. A nyugdíjrendszer kialakulásának története, nyugdíjrendszer a nyugdíjpénztárak megjelenése előtt

Mi is a „társadalombiztosítás”?

„...Társadalombiztosítás alatt olyan intézményt fogunk érteni, amely a biztosítás eszméjéből kiindulva és ennek felhasználásával, rendszerint állami felügyelet mellett vagy az állam szervei által kényszerű formában végrehajtva, a társadalom egészére vagy legalább ennek több csoportjára kiterjed, és a társadalmi béke érdekében az élet személyi vonatkozású kéréséyeivel szemben a biztosítás alapelvén – vagyis a szolgáltatásért azonos ellenszolgáltatás gondolatán – túlmenő védelmet is nyújthat... Egy adott társadalombiztosítási rendszer természetét pedig az a körülmény szabja meg, hogy benne a biztosítási (individualis), vagy az ellátási (kollektív) alapelv játssza-e a fontosabb szerepet...”¹

A magyar Társadalombiztosításnak több évszázados hagyománya van. A XIII. században is léteztek már a bányászok gyógyítását segítő kórházak. A betegeket szerzetesek gondozták.

1224-ben Selmec városban épült az első kórház. Szintén a bányászok nevéhez fűződtek az első önszegélyező szervezetek, az úgynevezett bányatársládák.

Az első bányatársláda 1496-ban Thurzó János bányájában alakult. Ez a bányászok, továbbá munkaadójuk önkéntes elhatározásából jött létre, melyet önkormányzati alapon a bányászlegénység kezelt. A bevétel a tagok által vállalt járulékokból és a cégtulajdonos hozzájárulásából tevődött össze. Minden tag jogosult volt a segélyezésre.

A kereskedelemben illetve az iparban dolgozó munkások védelmében 1840-ben kiadott két törvény mondta ki, hogy a „kereskedő tanítványa” a kereskedőtől orvosi ápolást követelhet.

A kiegyezés következtében a nagyipar, fejlődésnek indult, a munkások száma is gyarapodott. A gazdasági fejlődés is megkövetelte a közegészségügy szabályozását. 1876-ban került elfogadásra a közegészségügyet szabályozó törvény. A törvény végrehatásához azonban sem pénz, sem szakember nem állt rendelkezésre. 1846-ban alakult meg a Budapesti Kereskedelmi Nyugdíj-és Betegápoló Egyesület, mely Magyarországon a legrégebbi önkéntes

---

¹ Ember György definíciója: [*Ember* (1944) 14. o.]

társuláson alapuló intézmény. 1870-ben jött létre az Általános Munkásbeteg-segélyező és Rokkant Pénztár, melynek célja, hogy segítse a betegsége esetén, halála esetén pedig támogassa, a hátra maradt családot. A munkások betegség esetére szóló biztosításról Magyarországon elsőnek az 1884-es évi ipartörvény gondoskodott.

Az ipartestületek ezek után segélypénztárakat létesítettek önkéntes elhatározásuk alapján. A jogszabály azonban nem érte el célját, mivel 1884-1892. között mindössze 28 segélypénztár létesült. 1885-ben a munkások 40,6 % -a volt biztosított.

1907-ben a korábbi törvény hiányosságát is figyelembe véve az Országgyűlés a társadalombiztosítás legfontosabb alapelveit is törvényben rögzítette.

E törvény kapcsán jött létre az Országos Munkásbetegsegélyező és Balesetbiztosító Pénztár (Országos Pénztár) továbbá helyi szervei.

Négy alapelve volt a törvénynek, mégpedig:

- a biztosítás kötelező
- a biztosítás szervezete országos, központosított
- a biztosítást ellátó szervek önkormányzati alapon működnek
- egységesítésre kerültek a baleset- és betegbiztosítás szabályai

1928-ban került megszervezésre az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI). Az öregségi és rokkantsági biztosítás bevezetésével öregségi rokkantsági, özvegyi és árvasági járadék-ellátást nyújtottak. A szociális gondoskodás továbbá az egészségügyi ellátás területén egy olyan modern szervezet jött létre, mely még sehol Közép-Európában.

A XX. század elejére tehető a kötelező Társadalombiztosítás, ezen belül a nyugdíjbiztosítás születésének ideje egész Európában. Magyarország volt a harmadik, aki bevezette a kontinensen.

Az ipari forradalom okaként a falvakból városokba költöztek az emberek. Elszegényesedésük kapcsán, melyhez az I. világháború is hozzájárult, állami

segítségre volt szükségük. 1929-től életbe lépett a hazai nyugdíjtörvény. A munkáltatóknak el kellett fogadniuk a megnövekedett terheket, hiába hivatkoztak a háború, okozta nehézségekre. A dolgozók az ellátás alacsony színvonalát nehezményezték, továbbá egyes rétegek, - például: mezőgazdaságban ténykedők-

kimaradásával, sem értettek egyet. A többség persze mindkét részről támogatta

a létrejött törvényt. A munkáltatók azon feltétellel egyeztek bele az öregségi biztosításba, amennyiben arra a munkanélküliségi biztosítás helyett kerül sor.

A II. világháborút követően az államosítás kapcsán az állam vállalta a garanciát. 1945-50. között a foglalkozások szerint létrejött csoportok biztosítását szolgáló intézetek

beolvadtak az Országos Társadalombiztosítási Intézetbe. 1950-től a társadalombiztosítás igazgatását a Szakszervezetek Országos Tanácsára (SZOT) bízták. A felügyeletet a Minisztertanács látta el, az ügyviteli teendők, pedig az OTI-től átkerültek Szakszervezetek Társadalombiztosítási Központjához (SZTK). Folyamatos növekedésnek indult a biztosítottak létszáma, valamint bővült az ellátás köre, illetve a színvonala is javult.

Kiemelt jelentőséggel bír az első egységes nyugdíjtörvény, mely 1952-re tehető. A törvény szabályozza a dolgozók, továbbá a hátra maradt hozzátartozók nyugdíj jogosultságát. Előnyt élveztek a nehéz fizikai munkát végzők, továbbá figyelembe vették a munkában eltöltött évek számát is. A jogszabály szerint öregségi nyugdíjban részesülhetett minden 60. életévet betöltött férfi, illetve minden 55. életévet betöltött nő. Akik arra jogosultak voltak, özvegyi, rokkantsági, árvaellátási nyugdíjban is részesülhettek. A dolgozók nem fizettek járulékot, csak a munkáltató. Ezen időszakban a munkabér 4%-át.

1954-ben újra írták a törvényt, melyben visszaállították a munkavállalók járulékfizetési kötelezettségét. Ekkortól a járulék a munkaadók részéről a munkabér után 4, a dolgozók részéről, pedig 3%-ot tett ki.

Az 1957-es nyugdíjrendszer már közel ugyanazokat a jogokat biztosította, mint a munkaviszonyt létesítő dolgozók nyugdíjbiztosítása.

A társadalombiztosítás 1975-re a lakosság egészét befedte, az állam alanyi jogon biztosította az egészségügyi ellátást. 1984-től a társadalombiztosítás irányítása a szakszervezetektől teljes egészében az állam hatáskörébe került.

Az 1975-ös törvény azonban a 90-es évekre gyakorlatilag elavulttá vált. A megváltozott életkörülmények egy új típusú nyugdíjrendszer bevezetését vonták maga után.

A rendszerváltást követően a társadalombiztosítás több átalakuláson ment keresztül. 1991-ben a Társadalombiztosítási Alapot két részre osztották: Egészségbiztosítási Alapra és Nyugdíjbiztosítási Alapra. Irányításukat az önkormányzatok végezték.

3. Nyugdíjpénztárak létrejöttének okai, a nyugdíjpénztárak célja

3.1 Kitekintés a világba

A világban többféle nyugdíjmodell létezik, melynek egyik fajtája a magyarországi elvekhez hasonló felosztó-kirovó jellegű állami társadalombiztosító rendszer. Egy másik, a

második pillér, vagyis a befizetéssel meghatározott, úgynevezett tőkefedezeti működés, mely alapján a hozamoktól és a költségektől is függ majd a nyugdíj. A világban egyre több helyen terjed el a magyarhoz hasonló befizetéssel meghatározott rendszer. Latin-Amerikában például a magyar önkéntes nyugdíjpénztári rendszerhez hasonló nyugdíj-előtakarékossági forma, kötelező érvényű. A tapasztalat szerint a tagok befizetéseit tőkésítő, és igen magasra növő nyugdíjalapok ma már fontos szerepet játszanak az országok, valamint az egész világ gazdasági, illetve pénzügyi vérkeringésében. A fejlett országokban leginkább az USA-ban, Hollandiában vagy éppen Nagy-Britanniában ezen alapok nagyságrendje vagyis tőkemérete összemérhető a bruttó hazai termék összvolumenével. Fontos tényezői tehát az alapok a gazdaságnak, és fontos, hogy befektetéseik milyen irányba tendálnak. Egyrészt a jogszabályok azok, melyek megkötik a befektetők kezét, másrészt, pedig a szakmai hozzáértés, észszerűség játszik fontos szerepet a befektetések kiválasztásánál. A XX. század már kellő mértékben bebizonyította, hogy az állami tulajdon nem a legsikeresebb forma. Természetesen az sem kívánatos, amikor csak a pénzmozgások irányítják életünket, azonban a verseny mindenképpen a hatékony felhasználást segíti. Európa legtöbb országában küzdenek bizony a jövőbeni nyugdíjak megteremtésének problémájával, azonban a már említett angolszász országokban a megfelelő befektetésekkel elért hozamok eredményes volta segíti a boldog nyugdíjkor megteremtését.

Chile lehet a példa erre, mely sokak szemében minta ország e tekintetben. Közel 20 évvel ezelőtt volt mélyponton politikai és gazdasági szempontból is, amikor is bevezették az új nyugdíjalapokat, melyet a pályakezdőknek teljes mértékben kötelezővé tettek, a többi embernek, pedig egy fajta lehetőség volt belépni. Tulajdonképpen a régi felosztó-kirovó rendszer feltehetően néhány évtizeden belül megszűnik Chilében. Ezt követően a ország gazdasága nagymértékű fejlődésbe kezdett. Két számjegyű GDP-s növekedést és két számjegyű hozamokat értek el.

A következőkben néhány, a világ különböző pontján található állam nyugdíjrendszeréről írok röviden.

3.1.2. Németország nyugdíjrendszere

Németországban a szabályozások szerint, ha egy munkavállaló két vagy több EU tagállamban dolgozik, jogosult lesz arra, hogy állami nyugdíját a tagállamokban befizetett nyugdíj hozzájárulásokat is figyelembe véve összevontan számolják ki. Minden

jövedelemmel rendelkező alkalmazottat, munkást (katonákat, rokkant személyeket stb.) biztosítani szükséges. A biztosítási hozzájárulások, pedig nagyban függenek a jövedelem nagyságától. A német nyugdíjbiztosítási rendszer társadalombiztosítási alapokra épül. A német nyugdíjtörvényt a Szociális Törvénykönyv (Sozialgesetzbuch) VI. kötete (1989.12.18.) tartalmazza, de ez a törvénykönyv a későbbiekben még kiegészült egyéb jogszabályokkal, 2002. júliusában.

Az első pillér a törvényes nyugdíjbiztosítási rendszert tartalmazza a munkások, mezőgazdaságban ténykedők, köztisztviselők számára. A második pillért a vállalati öregségi biztosítás illetve a közszolgálati kiegészítő biztosítás fedezi. A harmadik pillér szól az öngondoskodásról, ennek különféle típusai tartoznak bele, melyeket az állam adókedvezményekkel támogat.

A nyugdíjbiztosítási rendszerben a felosztó-kirovó elv érvényesül, mint Magyarországon is, melynek pénzügyi alapjait a befizetett járulékok biztosítják. A járulék mértéke 19,5%, melynek felét a munkavállaló felét, pedig a munkáltató fizeti meg. Németországban az öregségi nyugdíjkorhatár mind a férfiaknál, mind a nőknél 65 év, illetve a jogosultsághoz minimum 60 hónapos biztosított idő szükséges. Beszámítanak a várakozási időbe a munkanélküliség, a tanulmányok, a betegállomány valamint a gyermeknevelés ideje is. Beszámítják, és figyelembe veszik a biztosításban szerzett időt, az ezen időszak alatt szerzett jövedelmet, az életkort továbbá számít az ellátás típusa is.

Amennyiben valaki több tagállamban szerzi meg a biztosítási időt, azon esetben az uniós jogok alapján egybe számítandóak, és államközi részarányos juttatást számítanak ki. Az öregségi nyugdíj az országos éves átlagkeresethez viszonyított éves keresettel és a nyugdíjkulccsal számítva, a nyugdíjtípus-faktor (1,0) és a nyugdíjérték kapcsán kerül kiszámításra. Korai nyugdíj 63 éves korban igényelhető, amennyiben 35 év biztosított idővel is rendelkezik az ember. Munkanélküliség esetén már 60 éves korban lehetőség van a nyugdíj igénylésére, ha 15 éves biztosított idővel rendelkezik a nyugdíjba készülő állampolgár. Résznyugdíjra is van lehetőség Németországban a 65 év alatti nyugdíjasoknak a munkaviszony részleges megszűnte esetén, vagy abban az esetben, ha keresetük nem éri el a 345 eurót. A résznyugdíj összege függ azonban a keresettől, vagyis a teljes összegű nyugdíj 66, 50 vagy 33%-a lehet.

3.1.3. Nagy-Britannia

A nyugdíj kalkulálása úgy történik, hogy először kiszámítják a társadalombiztosításba fizetett összegek alapján a nyugdíjat, majd azt is, hogy a dolgozó által minden EU-tagország területén dolgozott éveknél mennyi nyugdíj felelne meg minden egyes országban, ha minden évet abban az országban dolgozott volna le. Ezek után a második összegből számítják ki a ténylegesen Nagy-Britanniában ledolgozott évekre járó nyugdíjat. A két összeg közül, amelyik a magasabb, azt folyósítja minden ország. A nagy-britanniai nyugdíjbiztosítási rendszer kettős, egyrészt társadalombiztosítási, másrészt szociális támogatási alapokra épül. A jelenlegi szabályozás 1995-re tehető.

1999-ben a nyugdíjrendszer korszerűsödött. A brit nyugdíjbiztosítási rendszerben az állami alap illetve a kiegészítő nyugdíjra a kötelező járulékot fizető dolgozók jogosultak. Abban az esetben, ha munkahelyi vagy önkéntes nyugdíj-megtakarítása áll fenn valakinek, akkor a munkavállaló kiléphet a kötelező rendszerből.

A vállalati nyugdíjrendszerben, amely a munkahelyi nyugdíjpénztári tagsághoz kötődik, szolgálati idő alapján számítható a nyugdíj. Lehetőség van továbbá önkéntes nyugdíjpénztári megtakarításokra is. Az aktív lakosság fele érintett az utóbbi nyugdíjrendszeri megtakarításokban. Az Egyesült Királyságban az öregségi nyugdíjkorhatár férfiaknál 65 év, a nőknél 60 év, de folyamatos emeléssel 2020-ig tervezik elérni a 65 évet a nőknél is.

Az állami nyugdíj azon esetben jár, ha valaki a munkával töltött évei alatt legalább 90%-ban megfizette a társadalombiztosítási járulékot. A szolgálati idő férfiak esetében 44 év, nők esetében pedig 39 év (ez a szám csökkenhet gyermek vagy rokkant hozzátartozó gondozása esetén). Azon emberek azonban, akik aktív koruk 90%-a, de minimum 25%-a alatt a járulékokat megfizették, arányaiban azonos összegű alapnyugdíjra jogosultak. Ha munkaképes koruk 25%-a alatt fizettek csak járulékot, abban az esetben sajnos nem jogosultak alapnyugdíjra. Az állami alapnyugdíj általános ellátás, attól függ, hogy hány éven keresztül történt járulékfizetés. Kiesett jövedelem pótlására rászorultság alapon jár egy fajta szociális segély, melynek összege függ attól, hogy a rászorult, egyedülálló nyugdíjas vagy sem.

3.1.4. Amerikai Egyesült Államok

Az USA-ban, mint a világ leggazdagabb országában a társadalombiztosítási nyugdíjkiadások aránya a GDP-ben jóval kisebbek, mint a fejlett országok többségében. Az amerikai népesség fiatalabb és később is vonul nyugdíjba, mint számos más országnál ez

megfigyelhető. Továbbá jelentős hangsúly van fektetve a magánnyugdíj rendszerre. Az átlagos TB nyugdíj viszonylag alacsony. A nyugdíjkorhatár napjainkban is folyamatosan emelkedik. Aki tovább dolgozik, mint az adott korhatár, azt jelentős nyugdíjemeléssel jutalmazták.

Az amerikai kormányzat már 1983. előtt szembesült a TB problémáival, és egy, két párti bizottság megreformálta a korábbi rendszert. Előre látták már, hogy a népesség elöregedésének a veszélye nehézségeket fog okozni a későbbiekben. Éppen ezért olyan szabályokat dolgoztak ki, hogy eleinte jóval magasabb bevétel legyen biztosítva a társadalombiztosítónak, mint amennyire a folyó kiadások fedezése kapcsán szükség van, majd mikor a folyó kiadások felülmúlják a bevételeket (várhatóan 2015. körül), akkor legyen elég fedezet a kiadásokra.

Jellemzők az USA-ban az önkéntes munkaadói nyugdíjalapok, 401 (K), továbbá az önkéntes egyéni nyugdíjszámlák (IRA) használata. 1974-ben hozták létre az IRA-t, hogy az amerikai állampolgárok saját maguk gondoskodhassanak a nyugdíjukról, kedvező adózási feltételek mellett. 2003. végén 3000 milliárd USD-t kitevő megtakarítás volt az IRA számlákon. Ez a nyugdíj megtakarítások 26%-át teszi ki, továbbá nem elhanyagolható tény, hogy az amerikai családok 40%-nak van ez a fajta egyéni gondoskodást elősegítő számlája.

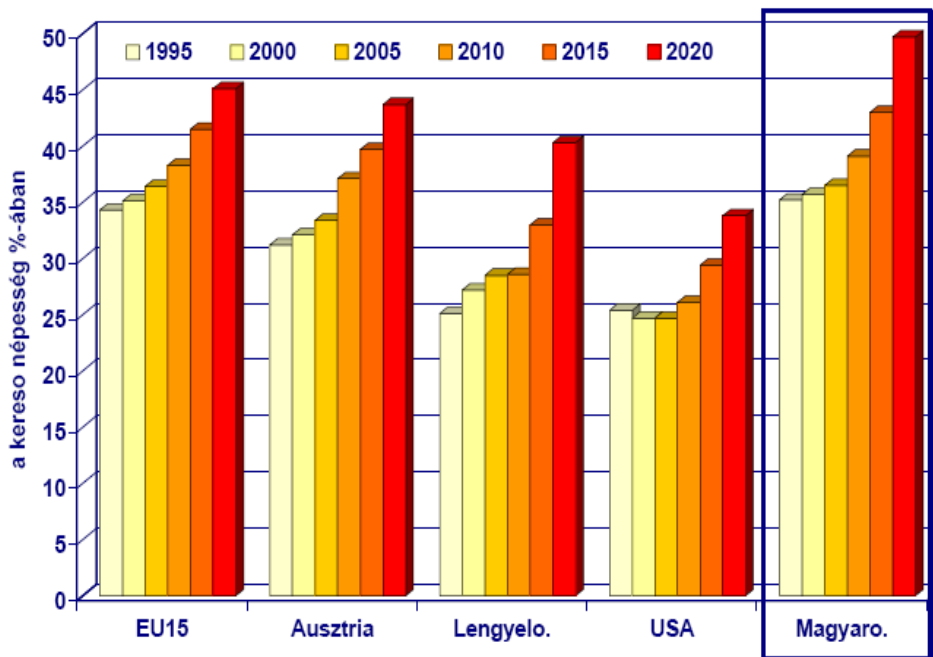
3.2. A mai nyugdíjpénztárak létrejöttének okai Magyarországon

Magyarországon mai napig nem megoldott kérdés a nyugdíjazás. Az aktív dolgozók hivatottak eltartani a nyugdíjasokat. Azonban a csökkenő népszaporulat kedvezőtlenül befolyásolja a nyugdíjasok ellátását.

A demográfiai viszonyok megváltozása nagyban hozzájárult a nyugdíjrendszer reformjának időszerű voltához a 90-es években. A lakosság fokozatos elöregedése folytán az aktív dolgozók nem tudják ellátni a nyugdíjasokat. A népesség összetétel megváltozásával a felosztó-kirovó rendszer nem tudott a továbbiakban működni, hiszen az aktív keresők által befizetett járulékok nem fedezték a kifizetésre szánt nyugdíjakat. Orvoslásra a nyugdíjkorhatár emelést szánták (férfiak esetében 60 évről 62-re, nők esetében 55 évről 60-ra emelték 1996-ban). Azonban hosszútávon a nyugdíjkorhatár emelés nem vezetett eredményre. Az alábbi diagrammon is jól megfigyelhető a népesség elöregedésének a jele.

A 65 év feletti lakosság arányának várható alakulása a keresőképes lakosság %-ában

1. ábra

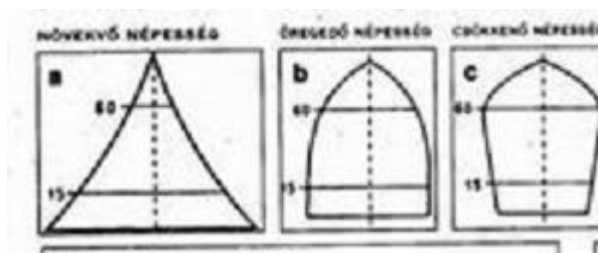

Forrás: Budapesti Értéktőzsde

A korfák hűen tükrözik egy adott ország népességi korösszetételét. Három típusa van ezen fajta korfáknak: öregedő népességre jellemző, csökkenő népességre, és a növekvőre. Az öregedő népességet megjelenítő korfa az idős emberek számának emelkedését mutatja. Az idősödő társadalmakban, vagyis Nyugat-Európa számos országában növekszik a teher, mely az aktív korúakra hárul, az idősebb generáció eltartása révén. A gazdasági terhek tehát ebből kifolyólag folyamatosan nőnek.

Korfa típusai

2. ábra

Forrás: Egedy Tamás: A korfa típusai (Élet és Tudomány)

A nyugdíjrendszer sajátos eleme, hogy két egymással ellentétes elven alapul. Az egyik a biztosítás elv, a másik a szolidaritási elv. A biztosítási elv lényege, hogy a fiatal kori befizetések összhangban állnak az idősebb kori kifizetésekkel, vagyis a nyugdíjjal. Aki többet fizet, többet is kap. Ebből az is következik azonban, hogy aki nem fizet járulékot, az ne

is kapjon nyugdíjat. Másik lényeges eleme ezen elvnek, hogy az emberek kockázat közösséget alkotnak. Szövetkeznek arra, hogy negatív történések kapcsán kárpótolják egymást (pl.: munkahely elvesztése).

A szolidaritási elv alapján a tagok egységes elvek alapján megállapított díjat fizetnek, mely független egyéni kockázatuk mértékétől. A kötelező nyugdíjbiztosítás esetében tulajdonképpen kockázat közösséget szükséges alkotni, és ezáltal átcsoportosítás történik például a munkaképesektől a munkaképtelenek javára.

Az új nyugdíjrendszerben a hárompillérű biztosítás volt az elfogadott, mivel önmagában egyetlen pillér sem tudott helytállni. Szükség volt tehát a három pólus együttes használatára.

- Alanyi jogon járó nyugdíj (olyan személyek, akik nem rendelkeznek jövedelemmel, bizonyos életkor után minimál nyugdíjat kapnak) Vagyis a felosztó-kirovó elv.
- Kötelező (magán) nyugdíjpénztár (jövedelemfüggő)
- Önkéntes nyugdíjpénztár (öngondoskodásra támaszkodik, adókedvezménnyel támogatva)